

EUROPIETIŠKA TURKIJOS ATEITIS¹

Ar daug europiečių susimąsto apie Turkijos europietišką ateitį? Greičiausiai atsakymas yra ne. Jei bandytume paaiškinti tai mokslškai, būtų galima teigti, kad daugelio europiečių bendros ateities kontūrų įsivaizdavimas yra amorfinis, fragmentuotas, paviršutiniškas, todėl įdomu, iš kokių pozicijų į šį aktualų klausimą pažvelgė Nathalie Tocci knygoje „Turkey's European Future“.

Pirmoji knygos dalis atstojo įvadą. Tocci logiškai susiejo tris šio tyrimo dimensijas: transatlantinę politiką, ES plėtrą ir Turkiją. Lako-niškai išnagrinėtas pilnas prieštaravimų Turkijos kelias į Europą, tai leidžia skaitytojui suprasti pasitaikiusias sėkmes ir nesėkmes. Narystės ES link postūmiai primena imitaciją, nes viena pusė atsargiai, atsigręždama atgal „vilioja tigrą nusileisti nuo kalno“ (atitiktį sąly-giškumo reikalavimus), kita pusė (ES) sąmoningai atideda Turkijos narystę, nes nemato jos pažangos ženklų. Tocci metodologinį pagrindi-mą iliustruoja trijų tipų galių, kaip esminių JAV veiklos kryptių, analize – *materialine*, *mąstymo* (angl. *ideational*), *diskursyviaja*. Analizuojant galias siekiama sujungti, integruoti ir konsoliduoti JAV įtakas ES ir Turkijos santykiams į pradinę aiškinamąją schemą.

Nagrinėjant antroje dalyje pateiktus įrodymus, galima teigti, kad JAV *privatizavo* Turkiją, siekdamas įgyvendinti savo užsienio politi-

¹ Nathalie Tocci, *Turkey's European Future: Behind the Scenes of America's Influence on EU-Turkey Relations*, New York and London: New York University Press, 2011, 214 p.

kos tikslus. Aiškėja, jog Turkija tapo apsaugos barjeru, tiltu ir modeliu legitimuojant JAV užsienio politiką. Pirmieji du privatizacijos variantai buvo proaktyvūs, nes JAV siekė apsaugos nuo TSRS ir norėjo nutiesti „tiltą“ į Rytus (p. 27). Kita vertus, Turkijos, kaip modelio kitoms musulmonų valstybėms, metafora adaptuota reaktyviai, sukuriant bandomąją struktūrą Vakarų liberalių vertybių difuzijai į uždara, konservatyvų, monoreliginį pasaulį. Tocci pripažįsta, jog Turkija yra JAV užsienio politikos įkaitė. Autorė ieško nepriklausomos Turkijos užsienio politikos apraiškų, kurios Turkijai numato dvi alternatyvas – būti Vakarų priešu (autoritarizmas, nusisukimas į islamistinius judėjimus) arba visišką demokratizaciją ir modernizaciją. Tocci, išnagrinėjusi JAV verslo atstovų, minčių fabrikų (*think tanks*) pozicijas Turkijos atžvilgiu, nustatė prieštaravimus tarp išorinių ir vidinių įtakų, poveikių ir stimulų susikryžavimus, kuriuose Amerikos armėnai, žydų lobistai išreiškia teigiamus signalus JAV ir Turkijos santykiams.

Trečiojoje knygos dalyje Tocci įdomiai, nuosekliai ir konstruktyviai išnagrinėjo ES suinteresuotųjų šalių (angl. *stakeholders*) pozicijas dėl Turkijos. Autorei pavyko kritiškai įžvelgti, kas yra už ir kas prieš Turkijos narystę ES. Skaitant galima suprasti, jog tarp suinteresuotųjų šalių yra „rikošetinis“ ryšys, kuriame Vokietijos ir Prancūzijos pozicijos, gestai ir simboliai yra svarbiausi. O šių valstybių pozicijos rikošetu persiduoda palaikančioms Turkijos narystę ES suinteresuotosioms šalims. Todėl neturėtų stebinti, kad beveik 50 procentų Europos politinio ir verslo elito trečiuoju pavojumi Europos sanglaudai įvardijo ES plėtrą apimant Turkiją². Kita vertus, Tocci analizė atskleidžia, kad Turkija gali būti per „riebus“ kasnis ES. Aiškėja, kad ES neturi institucinių, politinių, finansinių, socialinių ir kultūrinių gebėjimų tokiai plėtrai. Lygia greta su Turkijai keliamais narystės sąlygiškumo (angl. *conditionality*) reikalavimais reikia

² Matonytė I., Morkevičius V., „The Other Side of European Identity: Elite Perceptions of Threats to a Cohesive Europe“, Best Heinrich, Lengyel Gyorgy, Verzichelli Luca (eds.), *The Europe of Elites: A Study into the Europeanness of Europe's Political and Economic Elites*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2012, p. 94–121.

ugdyti šiuos gebėjimus. Skaitant pastebimas akivaizdus šios dalies ribotumas. Autorė nutyli mažų ES valstybių pozicijas – gal dėl šių valstybių nereikšmingumo integracijos procese, o gal dėl Turkijos suvokimo šiose valstybėse tyrimų trūkumo. Nepaisant šio ribotumo, Tocci sėkmingai išskyrė ES suinteresuotųjų šalių vektorius, dinamiką, stimulus, reakcijas, į kurias turi atsižvelgti Turkija, siekdama adaptuotis ir inkorporuotis Europos mastu.

Ketvirtojoje knygos dalyje vertinamas transatlantinių debatų poveikis ir Amerikos advokatavimo vaidmuo Turkijai siekiant ES narystės. Autorė pateikė nuoseklų, įrodymais gerai pagrįstą JAV mąstymo ir diskursyvių galių poveikio modelio empirinį pagrindimą. Aiškėja, kad JAV Turkijos narystę ES ypač domimasi ir ji propaguojama, netgi labiau negu ankstesnė Rytų ir Vidurio Europos valstybių narystė. Tocci meistriškai atvėrė Amerikos advokatavimo stiliaus užkuliusius, kuriuos sudaro tokios strategijos: priekaištai dėl atvirumo ir greičio stokos; „europoidų“ painiojimas, žinant, kad Turkija nebus priimta, tad jai pralaimėjus bus tik vienas kelias – dar didesnis paklusnumas JAV interesams. Diskursyvios galios poveikį autorė nustatė remdamasi trimis indikatoriais: geostrateginiu, liberaliu ir civilizaciniu diskursu. Tocci argumentuoja, kad Turkija yra politinis, o ne geostrateginis ES reikalas. Liberaliajame diskurse Turkija yra projektinė struktūra, turinti naujų elementų, bet už ES apibrėžtų ribų. Kita vertus, civilizaciniame diskurse Turkijai įžiebta viltis, tačiau ji turi apibrėžti savo europietišką kultūrinį tapatumą.

Penktoji dalis pradėta glausta JAV ir Turkijos santykių evoliucijos analize. JAV ir Turkijos santykiams būdinga intensyvi uždaro ir atvirumo dinamika. Tocci skaitytojui formuoja dvi santykių evoliucijos perspektyvas – JAV dominavimas, prisidengus strateginio saugumo, modelio partnerystės retorikomis; Turkija išnaudoja JAV savo tikslams pasiekti. Pirma, Turkija siekia narystės ES ir tai, anot autorės, yra JAV *Trojos arklys* Europai. Antra, Turkija siekia tapti regiono lydere, o JAV padeda susitvarkyti su pagrindiniais konkurentais (Iraku ir Iranu). Trečia, JAV, priešingai negu ES, nereikalauja

vykdyti esminių reformų. Autorė pažymi, jog, narpliojant Turkijos santykius su kurdais, Kipru ir Armėnija, pagrindinis vaidmuo teko JAV ir jų dalyvavimas buvo svarbiausias siekiant pažangos. Tačiau iš teksto tampa akivaizdu, kad JAV turėjo didesnę įtaką sprendžiant Turkijos ir kurdų probleminių klausimų. O sprendžiant Kipro ir Armėnijos problemas ES išsiskiria savo galia, kuri pasireiškia sąlygiškumu, politinių, socialinių, ekonominių ir administracinių reformų pradžia, pažangos stebėseną, taisyklių įsigalėjimo socializacija.

Šeštojoje dalyje Tocci tiksliai ir lakoniškai įvardijo pagrindinius Turkijos užsienio politikos dividendus. Šie laimėjimai nuodugniau paaiškina penktojoje dalyje išskirtas evoliucijos perspektyvas. Turkija užima regiono lyderės poziciją sprendžiant Bosnijos karinį konfliktą. Turkija energetinėje politikoje yra tarpininkė tarp Kaspijos regiono valstybių ir Europos Sąjungos. Viduriniuose Rytuose Turkija aplink save sujungia ir konsoliduoja prieštarigus Sirijos ir Izraelio interesus. JAV prarandant teigiamą įvaizdį, Turkijai tenka atlikti prasmingą pavadavimo funkciją. Natūralu, kad tai sulaukia Europos reakcijos, kuri, anot autorės, buvo daugiau teigiama nei neigiama.

Septintojoje dalyje Tocci pateikia išvadas. Turkija, kaip tyrimo objektas, yra pereinamojo tipo visuomenių pavyzdys. Pereinamuoju laikotarpiu tyrimo objektai nuolat keičiasi: kažkas perkonstruojama, rekonstruojama ir iškonstruojama. Turkijos užsienio politikos privatizacija padėjo eiti narystės ES ir reformų keliu. Tocci teigia, kad amerikiečių nusisukimas nuo Turkijos gąsdina ES pareigūnus, nes ES ir JAV tandemas užtikrina dvi svarbias funkcijas: pokyčių stebėseną ir nacionalinį saugumą. Nors JAV parama turėjo teigiamų ir neigiamų padarinių, autorė mano, kad ateityje JAV dalyvavimas ES ir Turkijos santykiuose menkės. Tocci leidžia skaitytojams kūrybiškai, moksliškai diskutuoti, plėtoti tolesnį Amerikos įtakos europietiška Turkijos ateičiai pažinimą.

JAROSLAV DVORAK